

Aleksandra Gasztold

ROLA KOBIEC W PRZECIWDZIAŁANIU RADYKALIZACJI DO EKSTREMIZMU I TERRORYZMU

Słowa kluczowe:

kobieta, feminizm, radykalizacja, deradykalizacja, ekstremizm, terroryzm

Wprowadzenie

Celem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób może być wykorzystana potencjalna rola kobiet w przeciwdziałaniu procesom radykalizacji do przemocy politycznej.

Poruszone zostaną zagadnienia dotyczące: uwarunkowań i katalizatorów wpływających na fascynację brutalnym ekstremizmem, istoty przedsięwzięć deradykalizacyjnych oraz wybranych programów w tym zakresie dedykowanych kobietom.

Autorka w analizie zastosowała perspektywę feministyczną, która umożliwia szersze zbadanie uwarunkowań wpływających na losy i decyzje kobiet w przestrzeni politycznej i społecznej, w tym w regionach objętych konfliktami i napięciami na tle politycznym, ekonomicznym, religijnym oraz kulturowym. Pozycja kobiety w przestrzeni publicznej ukazuje siłę jej oddziaływania na rzecz bezpieczeństwa. Rola kobiety w przeciwdziałaniu przemocy jest niedoceniona w szczególności na poziomie redukcjonu społecznego, jaki stanowią rodzina (ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na nieletnich) oraz społeczność lokalna. Żeby zrozumieć współczesny świat, należy przyjąć za Cynthią Enloe, że wiele decyzji politycznych nie tylko wpływa na płeć, lecz także ją warunkuje¹. Stosując „płciowe soczewki”, użyć można zupełnie inne spojrzenie na studia nad bezpieczeństwem, w tym nad

¹ C. Enloe, *Globalization & Militarism: Feminists Make the Link*, Lanham 2007, s. 17. Por. V. S. Peterson, A. S. Runyan, *Global Gender Issues*, Boulder 1999, s. 21.

terroryzmem². Perspektywa feministyczna pozwala z jednej strony ukazać problem uprzedmiotawiania i upolityczniania kobiet oraz postrzegania ich obecności w brutalnym ekstremizmie jako formy dewiacji, a z drugiej strony pomijania ich znaczenia i możliwości oddziaływania na najbliższe otoczenie w debacie nad efektywnym systemem antyterrorystycznym.

Udział kobiet w ruchach terrorystycznych ma długą tradycję, mimo że utrwalane są mity o odrzucaniu przez kobiety przemocy i agresji jako mechanizmu opresji (często patriarchalnej) oraz o niepopelnianiu przez nie zbrodni, a tylko jej doświadczaniu. Partycypacja kobiet w organizacjach zaliczanych do terrorystycznych jest zjawiskiem globalnym, niezależnym od ideologicznego podłoża ugrupowań³. Kobiety pełnią różne role: logistyczne, rekrutacyjne, szpiegowskie, biorą udział w walce zbrojnej, dokonują zamachów samobójczych i kreują program polityczny organizacji. Ich udział można obserwować również w innych obszarach związanych z przemocą polityczną (partyzantka, powstania, rewolucje, wojny domowe, konflikty zbrojne)⁴. Aktywne są głównie na płaszczyźnie działań logistycznych (przekazywanie informacji, udzielanie schronienia, odwiedzanie więźniów, zastawianie pułapek, eskortowanie zamachowców oraz urzędów do miejsca przeznaczenia). Współcześnie kobiety pełnią naczelną rolę w pracach z zakresu rekrutacji i moderowania polityki informacyjnej organizacji (propagandy), wykorzystywane są do np. akcji protestacyjnych, sabotażów, prowadzenia kampanii

² Zob. szerzej: A. Gasztold, *A Feminist Approach to Security Studies*, [w:] „Przegląd Polityczny” 2017, nr 3, s. 179-189; A. Zięba, *Płeć terroryzmu*, [w:] Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon” 2016, nr 20, s. 25-49.

³ Zob. szerzej: A. Zięba, *Problem udziału kobiet w organizacjach terrorystycznych*, [w:] P. de la Fuente, W. Gizicki, C. Taracha (red.), *Terroryzm wczoraj i dziś. Wybrane problemy*, Lublin 2015, s. 49-65.

⁴ Zob. szerzej: C. Ness (red.), *Female Terrorism and Militancy. Agency, Utility and Organization*, New York, London 2008; M. Bloom, *Bombshell: Women and Terrorism*, Philadelphia 2011.

medialnych oraz lobbingu politycznego⁵. Funkcje i zadania realizowane przez kobiety w organizacjach terrorystycznych można podzielić na działania: wspierające (podstawowe zaplecze logistyczne, pozyskiwanie funduszy), informacyjne (wywiadowcze i kontrwywiadowcze), sabotażowe (rola przynęty), militarne oraz związane z przywództwem politycznym⁶. Postępująca mobilizacja kobiet przez nowe media (w szczególności: prowadzenie stron internetowych, serwisów społecznościowych jak Facebook, Twitter, VKontakte, Telegram, Tumblr, komunikatorów, czatów itd.) ukazuje złożony problem natury radykalizacji, ale również pewien brak elastyczności instytucji bezpieczeństwa, które mogą nie być przygotowane na niwelację zagrożenia płynącego od „płci pięknej” ze względu na dominujące stereotypy, że terroryzm jest światem męskim. Związane jest to z potocznym wyobrażeniem powielanym przez media, że terrorysta to młody, fanatyczny, sfrustrowany muzułmanin najczęściej z regionu Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Z kolei konotacja ekstremisty (najczęściej słowo to używane jest w odniesieniu do skrajnej prawicy) np. w Europie i USA związana jest z białym, tęgim fizycznie, ogolonym na tyso mężczyzną o wulgarnym, ksenofobicznym i rasistowskim stylu bycia. Czyli w obu przypadkach pod tym pojęciem, kryje się ON, nie ONA. Rzeczywistość jest jednak bardziej złożona. Współcześnie mamy do czynienia z NIM i NIA, którzy są często transparentni w tłumie oraz posiadają rozbudowane umiejętności i kompetencje w zakresie operowania nowinkami technologicznymi i informacyjnymi. Stworzenie konkretnego profilu terrorystki – tak jak i terrorysty – jest niemożliwe ze względu m.in. na niehomogeniczność samego zjawiska terroryzmu, a także lic-

⁵ Zob. szerzej: R. G. Cragin, S. A. Daly, *Women as Terrorists: Mothers, Recruiters and Martyrs*, Santa Barbara-Denver-Oxford 2009, s. 24-100.

⁶ A. Zięba, *Radykalizacja kobiet do terroryzmu*, [w:] K. Liedel, P. Piasecka (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne. Świadomość społeczna i edukacyjna*, Warszawa 2017, s. 205. Por. S. Mahan, P. L. Griset, *Terrorism in Perspective*, Thousand Oaks 2008, s. 15.

ne uwarunkowania oraz katalizatory prowadzące do tej formy aktywności politycznej⁷.

Zaangażowanie kobiet na rzecz organizacji terrorystycznej wpływa także na „ocieplenie” wizerunku grupy. Proceder ten na przykład w ostatnich latach wykorzystywany jest przez Da'isz (Państwo Islamskie, PI) w Internecie w celu pozyskania nowych rekrutek, szczególnie wśród młodych dziewcząt. Umieszczenie zdjęć kobiet w szeregach terrorystów adresowane jest do potencjalnych zwolenniczek. Sprzyja to wyobrażeniu „wyboru normalnego stylu życia” i może być jednym z czynników legitymizujących istnienie oraz cele PI⁸. Skuteczność owej strategii pokazują dane szacunkowe haskiego Międzynarodowego Centrum do Przeciwdziałania Terroryzmowi (*International Center for Counter-Terrorism, ICCT*). Wykazano, że na terenie Syrii i Iraku w charakterze zagranicznych bojowników z UE przebywało do wiosny 2016 roku 3922-4294 osób, z czego prawdopodobnie 17% stanowiły kobiety (ok. 666-730 osób). Przeważająco część z nich pochodziła z obszarów miejskich Belgii, Niemiec oraz Wielkiej Brytanii⁹. Warto wspomnieć, że również w Stanach Zjednoczonych w ostatnich latach odnotowano drastyczny wzrost zaangażowania kobiet na rzecz dżihadyzmu (szacowana średnia wieku to 27 lat)¹⁰. Prawdopodobnie większość została zachęcona powołaniem z początkiem lutego 2014 roku żeńskiej brygady *Al-Chansaa*, zwanej potocznie *Jihadi Girl Power*. Wprowadzenie przez Da'isz systemu niewolnictwa seksualnego wydaje się niewy-

⁷ Zob. szerzej: J. Horgan, *Psychologia terroryzmu*, tłum. A. Jaworska-Surma, Warszawa 2008; J. Victoroff, A.W. Kruglanski (red.), *Psychology of Terrorism. Classic and Contemporary Insights*, New York, Hove 2009; A. Silke (red.), *The psychology of Counter-Terrorism*, New York, London 2011.

⁸ Zob. J. Klausen, *They're Coming: Measuring the Threat from Returning Jihadist*, [w:] „Foreign Affairs” (online) z dn. 01.10.2014.

⁹ Zob. *The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. Profiles, Threats & Policies*, ICCT, The Hague, April 2016, s. 4-5. Dostępny online <https://www.icct.nl/>.

¹⁰ Zob. szerzej: A. Alexander, *Cruel Intentions: Female Jihadist in America*, Washington DC, November 2016, www.cchs.gwu.edu/program-extremism, 03.09.2017.

starczająco odstrasżającym czynnikiem mimo publikowanych relacji kobiet, którym udało się zbiec z obozów terrorystów¹¹.

Kobiety były i są obecne w skrajnie ekstremistycznych oraz terrorystycznych ugrupowaniach, nie ograniczają się wyłącznie do działań agitacyjnych. Stąd ich znaczenie powinno być uwzględnione w wypracowywaniu skutecznych kampanii antyterrorystycznych. Przeanalizowanie specyfiki płci na poziomie zapobiegania terroryzmowi może przyczynić się do rozwoju studiów nad przemocą polityczną oraz zwiększenia umiejętności detekcyjnych i obronnych instytucji bezpieczeństwa. Rola kobiet w przeciwdziałaniu terroryzmowi może być zatem wiodąca.

Metody, kampanie i programy deradykalizacyjne

Sposoby zapobiegania radykalizacji oraz podejmowane przez państwa działania, których celem jest „odciągnięcie” obywateli od fascynacji przemocą polityczną, można podzielić na negatywne i pozytywne. Do negatywnych zaliczane są wszelkiego rodzaju represje m.in.: zakazywanie działalności organizacji i stowarzyszeń nawołujących do stosowania przemocy (kryminalizacja, penalizacja), obowiązek przebywania w określonym miejscu, ograniczenie lub kontrola miejsca pobytu, wykluczenie z danego obszaru (np. zakaz wstępu), ograniczenia w zakresie korzystania ze środków pieniężnych do określonej wysokości, ograniczenie z korzystania ze środków transportu, ograniczenie dostępu do określonych zawodów i pełnienia funkcji publicznych, egzekwowanie obowiązku szkolnego, izolacja osób (kryminalizacja, penalizacja), cenzura, blokowanie rozprzestrzeniania się treści w mediach (Internet, telewizja, prasa). Tymi środkami objęte mogą być też działania wobec osób używających przemocy, nawołujących do nienawiści (tzw. *hate speech* – „mowa nienawiści”), rekrutujących, pozyskujących finansowanie i udających się

¹¹ Zob. np.: Džinan, *Niewolnica ISIS*, współpraca T. Oberlé, tłum. N. Jaskula Eskerré, Warszawa 2016; F. Khalaf, A. C. Hoffman, *Dziewczyna która pokonała ISIS: moja historia*, tłum. B. Tarnas, Warszawa 2016.

na tereny objęte konfliktem zbrojnym celem militarnego przeszkolenia. Część z tych przestępstw została uregulowana w przepisach prawa wewnątrz krajowego wielu państw, jak i wynika z norm oraz wartości konwencji międzynarodowych Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz organizacji regionalnych, których dane państwo jest stroną.

Natomiast wśród pozytywnych środków i metod wymienić należy: amnestię, pojednanie, przeprogramowanie, dialog (międzykulturowy, religijny), demobilizację, zniechęcanie, reintegrację, indywidualne programy deradykalizujące, spotkania, warsztaty, kursy dotyczące praw i wolności obywatelskich, tworzenie miejsc pracy, pomoc socjalną, świadczenia zdrowotne, staże dla grup wysokiego ryzyka oraz happeningi i wydarzenia integracyjne (np. wspólne imprezy sportowe, w tym mecze piłkarskie z policją), uświadamiające kampanie społeczne. Dużą rolę odgrywa praca z psychologiem nad poczuciem własnej wartości i umiejętnością rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy, radzenie sobie z presją najbliższego otoczenia, w tym rówieśników. Wśród pozytywnych metod szczególne znaczenie mają programy DDR. Nazwa pochodzi od angielskich słów: *disarmment* (rozbrowanie), *demobilization* (demobilizacja) oraz *reintegration* (reintegracja). Niekiedy funkcjonujące pod nazwą DDR+R, gdzie dodatkowe R pochodzi od słowa *reinsertation* – odpowiada za ponowne umieszczenie w społeczeństwie. Tego typu programy wdrażane są przede wszystkim w regionach objętych wojnami domowymi (w ramach budowania pokoju) i napięciami o charakterze narodowościowym oraz etnicznym, w tym dla członków organizacji terrorystycznych zaliczanych do nurtu narodowowyzwoleńczego. Ich głównym celem jest włączenie byłych bojowników/ partyzantów/ terrorystów do normalnego cywilnego życia. Objęci programami byli m.in. członkowie FARC (Kolumbia), ETA (Hiszpania, Francja), LTTE (Sri Lanka) oraz

IRA (Wielka Brytania). Ze względu na dużą aktywność kobiet w tych organizacjach czynnik płci uwzględniony jest również w procesie wdrażania programów DDR¹².

Wszelkie działania związane ze zmianą sposobu myślenia (deprogramowanie) odnoszą jednak sukcesy, gdy są dobrowolne, rozplanowane w czasie, oparte na zaufaniu uczestnik-operator, gdy angażowani są w ten proces byli ekstremiści/terrorysty (kwestia wiarygodności) oraz gdy odpowiadają oczekiwaniom jednostek oraz uwzględniają więzi rodzinne i krąg znajomych. Pomocny w tym jest model radykalizacji Alexa P. Schmid'a opierający się na poziomie mikro, mezo i makro, gdzie poziom średni dotyczy wpływu na identyfikowanie się jednostki z grupą¹³. Jednak deradykalizacja i powrót do „normalnego życia” rodzą pewne kontrowersje natury etycznej. Szczególnie nierozwiązalnym pozostaje problem zadośćuczynienia dla ofiar w przypadku, gdy zradykalizowana osoba dopuściła się również czynów zabronionych wobec osób trzecich oraz uznaniowość „normalności”¹⁴.

W większości państw europejskich, które od lat walczą z problemem radykalizacji do terroryzmu oraz brutalnego ekstremizmu, wdrażane są zarówno środki negatywne, jak i pozytywne. Na przykład w Wielkiej Brytanii ustawa *Terrorism Prevention and Investigation Measures Act* z 2011 roku umożliwiła w drodze zawiadomienia Sekretarza Stanu nałożenie większości z wyżej wymienionych negatywnych środków na jednostkę, gdy zaistnieje uzasadnione przekonanie potrzeby ochrony społeczeństwa przed zagrożeniem¹⁵. Jednak jednym z najbardziej efek-

¹² Zob. D. Koehler, *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, New York 2017, s. 38-44.

¹³ Zob. szerzej: A. P. Schmid, *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: a Conceptual Discussion and Literature Review*, [w:] „ICCT Research Paper”, The Hague, March 2013,

<http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>, 03.09.2017; W. Koomen, J. van der Pligt, *The Psychology of Radicalisation and Terrorism*, London, New York 2016.

¹⁴ Por. K. Górak-Sosnowska, *Kłopoty z deradykalizacją*, [w:] K. Liedel, P. Piasecka, dz. cyt., s. 167.

¹⁵ Tekst dokumentu:

tywnych programów strategii antyterrorystycznej w tym kraju, w zakresie zapobiegania (*prevent*)¹⁶ brutalnemu ekstremizmowi i terroryzmowi jest program Channel, powołany jesienią 2012 roku. Nakierowany jest on głównie na identyfikację osób podatnych na radykalizację oraz pomoc im na poziomie lokalnym w obrębie wieloagencyjnej współpracy sektorów edukacyjnych, opieki zdrowotnej i społecznej, policji oraz innych partnerów społecznych¹⁷. Oprócz promocji dobrych praktyk program udziela realnego wsparcia, ochrony i opieki osobom podatnym na radykalizację oraz zaangażowanym partnerom mogącym odgrywać kluczowe role w wykrywaniu jednostek i grup zafascynowanych brutalnym ekstremizmem i terroryzmem. Realizacja założeń programowych Channel odbywa się na kilku etapach: identyfikacji, następnie skierowania sprawozdania dotyczącego konkretnej osoby narażonej na radykalizację przez podmioty zaangażowane (np. policja, władze lokalne, ośrodki oświatowe itd.), wstępnej oceny oraz określenia przydatności określonych mechanizmów wsparcia i ryzyka, po tym etapie podejmowana jest decyzja, czy wdrażane zostaną działania oraz ich rodzaj (plan wsparcia oraz identyfikacja i pozyskiwanie odpowiednich pakietów pomocowych).

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/23/pdfs/ukpga_20110023_en.pdf,
03.09.2017.

¹⁶ Strategia Antyterrorystyczna Wielkiej Brytanii (*The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism*, CONTEST) wymienia 4 elementy zwalczania terroryzmu, tzw. „4 P” – od pierwszych liter nazw poszczególnych poziomów: *pursue* – ściganie terrorystów i osób wspierających wszelką działalność terrorystyczną i ich karanie, *prevent* – zapobieganie procesom stawania się terrorystą, zwalczanie źródeł; *protect* – ochrona obywateli, interesów państwa, infrastruktury krytycznej oraz granic państwa oraz *prepare* – przygotowanie na konsekwencje potencjalnych ataków terrorystycznych, budowanie szybkiej zdolności reagowania kryzysowego i likwidowanie skutków ataków. Była wprowadzona w 2003 i wielokrotnie nowelizowana. Obecnie obowiązuje w brzmieniu z 11.07.2011 roku. Zob. tekst dokumentu:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97995/strategy-contest.pdf, 08.09.2017.

¹⁷ Zob. *Channel: Protecting vulnerable people from being drawn into terrorism. A guide for local partnerships*, October 2012,

<http://www.npcc.police.uk/documents/TAM/2012/201210TAMChannelGuidance.pdf>,
08.09.2017.

Mogą one koncentrować się na: rozwijaniu umiejętności i kompetencji społecznych, jak np. radzenie sobie z agresją, presją środowiska, doradztwie z zakresu rynku pracy, programach edukacyjnych oraz pracy z psychologiem, ale także na świadczeniach z zakresu opieki zdrowotnej i socjalnej, w celu poprawy warunków bytowych oraz zwiększeniu szans osoby zakwalifikowanej do programu. Warto zaznaczyć, że udział w programie jest dobrowolny i nie dotyczy osób osadzonych w areszcie lub więzieniu. Przypadek może być też odrzucony na etapie weryfikacji oraz wstępnej oceny. Jednak gdy stwierdzone zostanie na pierwszych etapach szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa, akta sprawy przekazywane są do *Multi-Agency Public Protection Arrangements (MAPPA)*¹⁸.

Tak więc głównym założeniem Channel jest wzmocnienie oraz utrwalenie współpracy między władzami lokalnymi, partnerami ustawowymi (przede wszystkim z sektora oświaty i zdrowia) oraz policji i lokalnej społeczności w celu identyfikacji osób podatnych na ryzyko wciągnięcia do terroryzmu. Wiodącą rolę odgrywa policyjny koordynator ds. wdrażania programu, mający do pomocy wieloagencyjny zespół. Dobre praktyki wprowadzane są poprzez powołane na szczeblu lokalnym komisje ds. ochrony dzieci i młodzieży oraz komisje ds. ochrony dorosłych. W konkretnych przypadkach opracowywane są plany wsparcia dla wytypowanych osób (zarówno dzieci, jak i dorosłych). Ta wczesna interwencja w formie doradztwa może przyczynić się do zniwelowania szansy – szczególnie nieletnich – stania się terrorystami. Typowanie osoby do programu koncentruje się przede wszystkim na trzech aspektach: 1) powiązaniu z organizacjami terrorystycznymi i ideologią ekstremistyczną, 2) zamiarze wyrządzenia krzywdy i stosowania przemocy, 3) zdolności do wyrządzenia krzywdy osobom trzecim. Aspekty te są uwarunkowane przez

¹⁸ Zob. M. Muskała, *Diagnoza nieprzystosowania społecznego nieletnich w Anglii i Walii*, [w:] „Probacja” 2014, nr II, s. 82-84; raporty MAPPA z lat 2015-2016, <https://www.gov.uk/government/publications/multi-agency-public-protection-arrangements-mappa-annual-reports-2015-to-2016>, 08.08.2017.

przesłanki, stanowiące katalog otwarty, rozpatrywane na etapie identyfikacji i oceny ryzyka¹⁹.

Inne przedsięwzięcia brytyjskie podejmowane na szeroką skalę – dedykowane przede wszystkim społecznościom muzułmańskim – to np. od 2009 roku *Operation Nicole*, w ramach której organizowane są warsztaty dla osób powyżej 14 roku życia. Mają one głównie charakter informacyjny i dotyczą pracy policji w zakresie zwalczania terroryzmu, choć założeniem jest budowanie wspólnoty i integracja mieszkańców. Natomiast od sierpnia 2009 roku istnieje inicjatywa *The Unity Initiative* (TUI), zajmująca się wyłącznie osobami zatrzymanymi i osadzonymi na podstawie przepisów antyterrorystycznych, promowaniu postrzegania Islamu jako religii, której przesłaniem jest współczucie a nie agresja, szkoleniem personelu policyjnego i więziennego w tym zakresie, ale także problematyką znaczenia płci w ekstremizmie. Odnotowano na przykład, że od 31 marca 2002 r. do 31 marca 2016 r. aresztowano 36 kobiet podejrzanych o przestępstwa terrorystyczne, głównie powiązanych z terroryzmem międzynarodowym. Liczba ta stanowi 14% wszystkich zatrzymanych w tym okresie. W związku z aktywnością skrajnie religijnych organizacji, takich jak tzw. Państwo Islamskie i Al-Qa'ida udział kobiet w przestępstwach terrorystycznych oraz pomocniczych w ostatnim roku również uległ zwiększeniu²⁰. Od maja 2013 roku funkcjonuje grupa TERFOR (*Task Force to Tackle Extremism and Radicalisation*), która koncentruje się głównie na monitorowaniu i przeciwdziałaniu mowie nienawiści na uniwersytetach, w meczetach, szkołach i więzieniach. W kwietniu 2017 roku ze względu na nasilenie aktywności terrorystycznej o motywach religijnych powołano nową jednostkę do zwal-

¹⁹ Zob. *Channel...*

²⁰ Home Office, *Operation of Police Powers under the Terrorism Act 2000 and Subsequent Legislation: Arrests, Outcomes, and Stop and Search, Great Britain, Financial Year Ending 31 March 2016*, London 2016, <https://www.gov.uk/>, 05.09.2017.

czania ideologii ekstremistycznej w zakładach penitencjarnych²¹. Ministerstwo Dzieci, Szkół i Rodzin (*Department for Children, Schools and Families*) prowadzi również działania mające na celu dotarcie do dzieci i młodzieży poza szkołą. Wraz z Ministerstwem Społeczności i Samorządów Lokalnych (*Department for Communities and Local Government 's*) wdrażane są projekty Edukacji Obywatelskiej dla Wyznawców Islamu (*Islam and Citizenship Education*) oraz Grupa Wsparcia Młodych Muzułmanów (*Young Muslims Advisory Group*).

Z kolei Holandia po 2011 roku zaprzestała prac nakierowanych na kampanie społeczne i propagowanie zwalczania terroryzmu na rzecz wsparcia systemów informacji oraz dobrych praktyk u lokalnych instytucji bezpieczeństwa i partnerów społecznych. Wynikało to z obaw, że tego typu przedsięwzięcia mogą wywołać efekt odwrotny od zamierzonego, czyli niezdrową fascynację przemocą. Od 2014 roku realizowany jest *Kompleksowy program działania w zakresie zwalczania dżihadyzmu*. Główne jego założenia dotyczą: stosowania środków zapobiegawczych i identyfikacji wczesnych objawów radykalizacji (szczególnie u młodzieży), uwrażliwienia na propagandę, wspierania rodzin oraz współpracy ze środowiskami islamskimi²². Zdecydowanie większy nacisk został położony na represjonowanie winnych zamachów terrorystycznych oraz wykrywanie osób potencjalnie stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Przykładem proponowanych działań są: pozbawienie obywatelstwa osób, które odbyły przeszkolenia militarne w charakterze zagranicznych bojowników, zaostrzenie kar za działalność terrorystyczną, wpisanie osoby podejrzanej o członkostwo w organizacjach terrorystycznych na państwową listę terrorystów, wgląd policji

²¹ <https://www.gov.uk/government/news/new-counter-extremism-taskforce-to-help-tackle-extremism-behind-bars>, 03.09.2017.

²² Zob. szerzej: Ministry of Security and Justice, National Coordinator for Security and Counterterrorism, Ministry of Social Affairs and Employment, *The Netherlands Action Programme to Combat Jihadism. Overview of Measures and Actions*, The Hague, 29.08.2014, https://english.nctv.nl/binaries/def-a5-nctvjihadismuk-03-lr_tcm32-83910.pdf, 11.09.2017.

i służb specjalnych w listy pasażerów lotniczych w celu wykrycia potencjalnych islamskich ekstremistów itd. Dodatkowo powołano krajowy punkt kontaktowy ds. radykalizacji. Inicjatywom wsparcia udzieliły organizacje pozarządowe, w tym Zgrupowanie Marokańskich Holendrów (*Samenwerkingsverband van Marokkanese Nederlanders*, SMN), które m.in. prowadzi stronę internetową oraz Infolinię Radykalizacja (*Ulplijn Radicalisering*)²³. Infolinię alarmową utworzono także w Austrii w ramach Centrum Informacji o Ekstremizmie (*Beratungsstelle Extremismus*) przy udziale Federalnego Ministerstwa Rodziny i Młodzieży (*Bundesministerium für Familien und Jugend*)²⁴.

W Norwegii, Szwecji i Niemczech działają od kilkunastu lat antynazistowskie organizacje EXIT wspierające osoby opuszczające grupy skrajnie prawicowe. W ramach EXIT realizowane są także różne inicjatywy społeczne, których celem jest pogłębianie wiedzy o wartościach demokratycznych. Cel programów stanowi bardziej minimalizowanie (redukcja) ryzyka niż pełna deradykalizacja, która może nigdy nie nastąpić na płaszczyźnie przekonań²⁵. Dedykowanym specjalnie kobietom jest realizowany przez berliński Związek Międzykulturowego Kształcenia i Zapobiegania Przemocy (*Cultures Interactives e.V.*) projekt *Kobiety/ Płeć w brutalnym Ekstremizmie* (*Women/ Gender in violent Extremism*, *WomEx*) od 2013 roku²⁶. Innym programem realizowanym w Niemczech przez Sieć Zapobiegania Przemocy (*Violence Prevention Network*, *VPN*) jest program *Biorąc Odpowiedzialność* (*Taking Responsibility*) oraz nakierowany na przeciwdziałanie fun-

²³ Zob. oficjalna strona internetowa <http://hulplijnradicalisering.nl/nl/Home/>, 08.09.2017.

²⁴ Zob. <https://www.familienberatung.gv.at/beratungsstelleextremismus/>, 08.09.2017.

²⁵ Zob. J. Horgan, *Fully Operational? The Ongoing Challenges of Terrorist Risk Reduction Programs*, [w:] „E-International Relation” (online), 29.07.2013; <http://www.e-ir.info>, 02.09.2017.; Por. K. Górak-Sosnowska, dz. cyt., s. 170.

²⁶ Zob. szerzej: *WomEx, Aspects of Gender in the Right Wing Extremism and Terrorism. Guidelines for Specific Sectors of Prevention and Intervention*, Berlin 2015; M. Glaser, *Disengagement and Deradicalization Work with Girls and Young Women – Experiences from Germany*, [w:] M. Köttig, R. Bitzan, A. Petö (red.), *Gender and Far Right Politics in Europe*, Houndmills, New York 2017, s. 337-349.

damentalizmowi muzułmańskiemu *Życie (HAYAT)*. Inicjatywa VPN jest skierowana do ekstremistów prawicowych i religijnych, w tym osób osadzonych w więzieniach²⁷. W reakcji na zjawisko zagranicznych bojowników utworzono działające od lipca 2014 roku interwencyjne centrum doradcze we Frankfurcie nad Menem (*Advice Centre Hesse*). Udziela ono pomocy osobom, które nie tylko chcą udać się w celu przeszkolenia militarnego w strefy objęte konfliktami zbrojnymi, też lecz także tym, które powracają. Zadaniem Centrum jest zapobieganie wyjazdom oraz reintegracja tych, którzy wrócili oraz doradztwo rodzicom i bliskim osób zafascynowanych dżihadyzmem. Podobny program pod nazwą *Uwalnianie się i Krytyczna Opieka Postpenitencjarna (Disengagement and Critical Aftercare)* zaczął funkcjonować rok wcześniej w Danii. Aspekt *gender* nie jest w nich wyszczególniany, choć niektóre warsztaty dedykowane są specjalnie rodzicom, w głównej mierze uczestniczą w nich kobiety. Rodziny stanowią tę strukturę, która najwcześniej może wykryć proces radykalizacji i zapobiec eskalacji w stronę przemocy.

Szczególnie w Stanach Zjednoczonych programy deradykalizacyjne poszerzone są o kwestie włączania w nie kobiet, uznając że deprogramowanie musi uwzględniać znaczenie i specyfikę płci. Odpowiednie nakierowane na kobiety projekty uzupełniają wysiłki antyterrorystyczne. Sztandarowy program *Przeciwdziałanie Brutalnemu Ekstremizmowi (Countering Violent Extremism, CVE)* realizowany jest przez Departament Bezpieczeństwa Krajowego (*Department of Homeland Security, DHS*). W ramach CVE realizowane są różnego rodzaju inicjatywy społeczne skierowane do młodzieży i więźniów. Ponadto wdrażane są rozwiązania dotyczące angażowania kobiet w bezpieczeństwo społeczności lokalnych, w tym rozpoznawania pierwszych oznak radykalizacji²⁸. Odnosząc się do CVE, w połowie roku 2016 Bank Światowy podjął inicjatywę wzmocnienia odporności na radykalizm,

²⁷ Strona internetowa zob. <http://www.violence-prevention-network.de/>, 15.10.2017.

²⁸ Szerzej zob. strona DHS <https://www.dhs.gov/countering-violent-extremism>, 09.09.2017.

dedykowaną kobietom z regionu Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA). Celem programu jest między innymi wsparcie dla przedsiębiorczości, poprzez którą wzmacni się pozycja kobiety jako liderki w danej społeczności lokalnej²⁹. Wykształcone i finansowo samodzielne kobiety będą tworzyły przeciwstawną narrację do fundamentalistycznych haseł. Również w Europie Sieć Upowszechniania Wiedzy o Radykalizacji Postaw (*Radicalisation Awareness Network, RAN*) i niemiecki *WomEx* włączyły w swoje wysiłki na rzecz prewencji antyterrorystycznej specyfikę *gender*. Są one wynikiem wieloletnich prac badawczych nad radykalną przemocą polityczną o zabarwieniu prawicowym (świeckim i religijnym) oraz doświadczeń państw unijnych. Można je sprowadzić do kilku stwierdzeń:

- wspólnie brutalny ekstremizm i terroryzm manifestuje się poprzez seksistowskie i homofobiczne kwestie;
- często konflikty powiązane z płcią kulturową są kluczowe w analizie psychologicznej sprawców przestępstw;
- mniejszości seksualne są głównymi ofiarami wszelkich form brutalnego ekstremizmu, zarówno prawicowego świeckiego, jak i fundamentalistów chrześcijańskich oraz terroryzmu dżihadystycznego;
- większość organizacji ekstremistycznych i terrorystycznych w swojej ideologii i praktyce odwołuje się do nierówności płci, ośmieszając emancypację kobiet przy jednoczesnym podporządkowywaniu ich miejsca mężczyznom;
- powyższe tendencje nie stoją w sprzeczności z aktywnym zaangażowaniem kobiet w działania konkretnych ugrupowań;
- młodzież (zarówno mężczyźni, jak i kobiety) przyłączają się do ugrupowań ekstremistycznych o wiele częściej ze względu na uwarunkowania społeczne i powiązane ze statusem płci (sieci społeczne, presja rówieśników,

²⁹ A. Zięba, *Radykalizacja kobiet...*, s. 212-213.

wzorce i autorytety) niż ze względu na motywację ideologiczną czy religijną;

- organizacje kreują kampanie rekrutacyjne dedykowane specjalnie kobietom i młodym dziewczętom z wykorzystaniem specyficznych idei odwołujących się do kobiecości i męskości;
- kobiety i młode dziewczęta często są pomijane w pracy organów ścigania jako potencjalne sprawczynie przestępstw nienawiści i terrorystycznych³⁰.

Dużo wcześniej, na forum międzynarodowym, 30 października 2010 roku, Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła pierwszą rezolucję nr 1325 dotyczącą sytuacji kobiet podczas konfliktów zbrojnych i ich znaczenia w kształtowaniu pokoju oraz bezpieczeństwa. Apelowano w niej o umożliwienie im współuczestniczenia w zapobieganiu konfliktom i rozwiązywaniu ich oraz odbudowie kraju po zakończeniu działań militarnych. Podstawą rezolucji miało się stać stosowanie perspektywy równości (*gender perspective*) i tym samym zwiększenie uczestnictwa kobiet we wszystkich obszarach pokoju i bezpieczeństwa³¹. Rezolucję nr 1325 należy uznać za kamień milowy w działaniach wszelkich ruchów i organizacji na rzecz równości. Rewolucyjność tej uchwały związana jest z założeniem, że egalitaryzm między mężczyznami i kobietami wpływa pozytywnie na wzrost gospodarczy, stabilność społeczną i polityczną oraz trwały pokój. Można zaryzykować postawienie hipotezy, że w społecznościach, gdzie odnotowuje się stosunkowo wysokie wskaźniki równości płci kobiety są mniej narażone na skutki brutalnego ekstremi-

³⁰ H. Weilnböck, *A Better Way to Counter Violent Extremism and Terrorism*, [w:] „Per Concordiam” 2015, vol. 6, issue 4, s. 11. Por. WomEx, *Aspects of Gender in the Right Wing Extremism and Terrorism. Guidelines for Specific Sectors of Prevention and Intervention*, Berlin 2015, s. 9.

³¹ *Resolution 1325 (2000) Adopted by the Security Council at its 4213rd Meeting, on 30 October 2000 S/RES/1325 (2000)*, <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/#resolution>, 02.11.2017.

zmu. Aktywizacja kobiet może zatem wpłynąć negatywnie na rozwój terroryzmu³². Korelacja między liczbą incydentów terrorystycznych oraz działań składających się na terroryzm z problemem uczestnictwa kobiet w przestrzeni publicznej nie jest oczywista. Biorąc pod uwagę np. sytuację w krajach Europy Zachodniej, wskaźniki równości płci są wysokie (Niemcy na 9. miejscu w rankingu światowym, Belgia – 12., Hiszpania – 15. Francja – 19., Wielka Brytania – 28. w 2015 r.), natomiast zagrożenie terroryzmem jest oceniane jako realne i poważne³³.

RB ONZ przyjęła też inne rezolucje: nr 2178 (2014 rok) i nr 2242 (2015 rok), w których m.in. postulowano potrzebę wzmacniania pozycji kobiety jako skuteczny środek prewencyjny w zwalczaniu ekstremizmu politycznego. Rezolucja nr 2242 wyraźnie podkreśla, że rola kobiet w zwalczaniu brutalnego ekstremizmu jest kluczowa. Ponadto odniesiono się do wpływu, jaki współczesny wzrost ekstremizmu wywiera na codzienne życie kobiet, m.in. poprzez przymuszenie do emigracji, a także użycie bezpośredniej i pośredniej przemocy wobec nich. Stąd niezbędny jest udział kobiet i organizacji kobiecych w opracowywaniu strategii dotyczących przeciwdziałania terroryzmowi i radykalnemu ekstremizmowi. Istotny może być głos kobiet w opracowywaniu procedur i dobrych praktyk związanych z problemem nawoływania, podżegania do popełniania aktów terrorystycznych oraz tworzenia narracji antyterrorystycznej³⁴.

³² Zob. szerzej: A. Salman, *Green Houses for Terrorism: Measuring the Impact of Gender Equality Attitudes and Outcomes as Deterrents of Terrorism*, [w:] „*International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*”, vol. 39, issue 4, March 2015, s. 281-306.

³³ IEP, *Global Terrorism Index 2016: Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*. Sydney/New York/Oxford 2016, s. 10-11,

<http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/11/Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf>, 11.09.2017; UNDP, *Human Development Report 2016*, s. 214, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, 09.09.2017.

³⁴ *Resolution 2242 (2015) Adopted by the Security Council at its 7533rd meeting, on 13 October 2015, S/RES/2242 (2015)*,

http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2242.pdf, 05.09.2017.

Pierwsza w świecie kobieca platforma antyterrorystyczna *Sisters Against Violent Extremism (SAVE)* funkcjonuje od 2008 roku w ramach międzynarodowej organizacji Kobiet Bez Granic (*Women without the Borders*). Inicjatywa skupia szerokie spektrum kobiet, w tym naukowców, przedstawicielek wspólnot wyznaniowych, organizacji pożytku społecznego, polityków. Głównym celem jest promocja wiedzy oraz dyskursu społeczno-politycznego i stworzenie wspólnej płaszczyzny przeciwdziałania terroryzmowi. Jedną z pierwszych inicjatyw SAVE było inwestowanie w szkoły, które miały uczulić matki na rozpoznanie wczesnych objawów radykalizacji u dzieci. Obecnie większość z programów ukierunkowana jest na wzmocnienie lokalnej odporności w społecznościach, które są najbardziej narażone na ideologie nawołujące do przemocy na terenie Kaszmiru, Tadżykistanu i Nigerii oraz w regionie MENA³⁵. Warto dodać, że na terenie Pakistanu działał (2011-2016) program Kobiety Moderujące Ekstremizm w Pakistanie (*Program Women Moderating Extremism in Pakistan*) wdrożony przez Pakistańską Inicjatywę dla Matek i Noworodków (*The Pakistan Initiative for Mothers and Newborns, PAIMAN*). Program wsparł amerykański Instytut na rzecz Pokoju (*US Institute for Peace, USIP*). Jego celem było wzmocnienia zdolności kobiet do rozpoznania ryzyka radykalizacji u dzieci³⁶. Podobne kampanie z włączaniem matek w prewencję antyterrorystyczną mają miejsce też w innych krajach, m.in. w Autonomii Palestyńskiej, Indonezji, Tadżykistanie, Nigerii i na Zanzibarze³⁷. Dzięki wsparciu SAVE uruchomiono również w Austrii program, którego celem jest uświadamianie matek pod kątem radykalizacji ich dzieci w stronę przede wszystkim dżihadyzmu. Platforma nakierowana na uwrażliwienie podstawowej komórki społecznej, jaką

³⁵ Więcej informacji: <http://www.women-without-borders.org/save/>, 01.09.2017.

³⁶ Zob. S. Chattelier, Sh. Fayyaz, *Women Moderating Extremism in Pakistan*, The Institute for Inclusive Security, August 2012, <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2012/09/Policy-Brief-Women-Moderating-Extremism-in-Pakistan.pdf>, 01.09.2017.

³⁷ E. Schläffer, U. Kropiunng, *Mothers Against Terror*, [w:] „Per Concordiam” 2015, vol. 6, issue 4, s. 19-25.

jest rodzina, na socjalizację do ekstremizmu oraz pomoc i rozpoznanie radykalizacji funkcjonuje również we Francji Stop Dżihadzacji (*Stop Djihadisme*)³⁸.

Wnioski

Zaangażowanie kobiet w przemoc polityczną i kształtowanie bezpieczeństwa jest zjawiskiem globalnym. Kobiety odgrywają ważne role we wspieraniu przeróżnych ugrupowań stosujących przemoc polityczną, jak i partycypują w przeciwdziałaniu tym zagrożeniom. Ze względu na pełnione przez nie funkcje w ugrupowaniach ekstremistycznych oraz terrorystycznych nie można marginalizować czynnika płci we współczesnych strategiach antyterrorystycznych, zwłaszcza gdy w ostatnich latach wzrasta militarne przeszkolenie kobiet w organizacjach o profilu dotychczas wrogim żeńskim bojownikom (*casus* Al-Qa'idy i Państwa Islamskiego). Organizacje terrorystyczne od dekad wykorzystywały do własnych celów dominujące w danym kręgu kulturowym normy przypisane do zachowań poszczególnych płci. Szczególnie patriarchalne ujęcie zadań i zachowań kobiet jak opieka, wychowywanie potomstwa, dbałość o ognisko domowe przydatne były do wdrażania odpowiedniej indoktrynacji w rodzinie. Dlatego kobiety były i są wykorzystywane do realizacji zadań z zakresu rekrutacji i agitacji politycznej oraz wspierają wysiłki propagandowe, często podsycając zaangażowanie, waleczność i kult męczeństwa za sprawę. Ponadto pozyskują fundusze, zapewniają nocleg i wyżywienie, świadczą usługi seksualne (dobrowolnie lub są do nich przymuszane) oraz przechowują broń i inne urządzenia. Ze względu na większą anonimowość i przewagę strategiczną wyznaczane są do pozyskiwania informacji, przenikania przez punkty kontrolne oraz przenoszenia materiałów wybuchowych. Obecnie coraz więcej grup, zaliczanych przykładowo do nurtu religijnego, poszukuje rekrutów wśród kobiet, często urodzonych, wychowanych i mieszkających w innym kręgu kulturowym (kazusy Belgijki Muriel Degaugue, Amerykanek: Colleen LaRose, Heather Elizabeth Coffman,

³⁸ <http://www.stop-djihadisme.gouv.fr/decrypter.html>, 04.08.2017.

Nicole Lynn Mansfield, Ariel Bradley, Brytyjki Miny Dich). Transparentność kobiety jest jej główną zaletą.

Zalecenia dla systemów bezpieczeństwa państwa w związku z tym powinny obejmować przede wszystkim szereg środków, które uwzględniałyby: wpływ kobiet na otoczenie społeczne, polityczne i ekonomiczne oraz podatność na sympatyzowanie poprzez pasywne i aktywne wsparcie dla organizacji ekstremistycznych oraz terrorystycznych. Problem radykalizacji dotyczy wielu sfer polityki: pracy, edukacji, bezpieczeństwa, opieki zdrowotnej, polityki zagranicznej i obronnej.

W ramach kampanii antyterrorystycznej w wielu krajach tworzone są m.in. programy do walki z radykalizacją postaw i zachowań adresowane do społeczności lokalnych, w których kobiety – głównie matki – odgrywają rolę przewodników w dorosłe życie. Projekty i inicjatywy rozwijane są pod patronatem resortów właściwych do spraw wewnętrznych i sprawiedliwości przy aktywnym udziale licznych fundacji i stowarzyszeń. Ich realizacja w Unii Europejskiej wspierana jest od 2008 roku przez Europejską Sieć Ekspertów ds. Radykalizacji (*European Network of Experts on Radicalisation, ENER*) i od 2011 roku przez RAN.

W Polsce brakuje współpracy eksperckiej i projektów nakierowanych na przeciwdziałanie ekstremizmowi politycznemu poprzez pracę z grupami ryzyka. W dalszym ciągu pokutuje przekonanie, że problem radykalizacji dotyczy krajów z dużym odsetkiem imigrantów, czyli głównie Europy Zachodniej. Ignorowany jest wzrost ugrupowań zaliczanych do prawicowego ekstremizmu. Pewne próby przeciwdziałania polaryzacji podejmowane są przez inicjatywy organizacji pożytku społecznego. Na przykład *Warsztaty Antydyskryminacyjne* prowadzone bezpłatnie dla szkół podstawowych oraz gimnazjalnych oferowane przez Stowarzyszenie Przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii w 2011 roku; kampania *Wykopmy Rasizm ze Stadionów* Stowarzyszenia Nigdy Więcej realizowana od 1996 roku; program szkoleniowy *Prawa Cudzoziemców-Prawa Człowieka* realizowany od lutego do kwietnia 2016 roku w formie wykładów przez Helsińską Fundację Praw Człowieka. Brakuje

jednak pogłębionej refleksji nad programami deradykalizacyjnymi i deprogramującymi na szczeblu państwowym.

Pomoc realizowana w ramach programów walki z radykalizacją postaw i zachowań jest uwarunkowana zagrożeniem, na jakie jednostka jest narażona. Typowymi zadaniami programów realizowanych w różnych krajach są: dyskusja ideologiczna, dialog międzykulturowy, rozwój osobisty, praca nad kompetencjami społecznymi, budowanie relacji z najbliższymi, nauka radzenia sobie z presją (rodziny, środowiska), frustracją i gniewem, umiejętność zarządzania czasem wolnym, doradztwo i rozwój zawodowy, edukacja, ochrona zdrowia (w tym wsparcie psychologiczne), wsparcie socjalne, edukacja dla bezpieczeństwa oraz podnoszenie świadomości na temat problemów oraz patologii społecznych. Coraz więcej z realizowanych programów dedykowanych jest właśnie kobietom, ze względu na to, że to właśnie one pomagają wykryć wczesne sygnały ostrzegawcze radykalizacji szczególnie u bliskich osób. Niemniej eksponowana jest rola kobiety w prewencji antyterrorystycznej jako członka rodziny (poprzez hasła typu: „Matki – pierwsza linia prewencji”). Marginalizowane są przy tym inne jej funkcje aktywnego członka społeczności lokalnej, edukacyjna, religijna oraz decydenta politycznego. Problematyczny w dalszym ciągu (niezależnie od szerokości geograficznej) pozostaje współdziałanie kobiet w kształtowaniu interpretacji religijnych i wykładni teologicznych. Religijności kobiet przypisuje się raczej funkcje pielęgnacyjne i służebne mimo ich strategicznej roli w utrwalaniu obrzędów oraz przekazywaniu tradycji. Niedoceniona jest przez to ich pozycja w budowaniu spójności i odporności sieci społecznych na ekstremistyczne hasła. Aktywizowanie kobiet poprzez programy i kampanie społeczne jest kluczem do zapobiegania radykalizacji w stronę przemocy, niezależnie, czy ma ona charakter stricte kryminalny czy polityczny.

Abstrakt

Kobiety były i są obecne w skrajnie ekstremistycznych oraz terrorystycznych ugrupowaniach i pełnią w nich istotne funkcje. Stąd ich znaczenie powinno być uwzględnione w wypracowywaniu skutecznych kampanii antyterrorystycznych. W artykule dokonano analizy roli kobiet w procesie deradykalizacji postaw oraz zachowań prowadzących do brutalnego ekstremizmu i terroryzmu, odwołując się do wybranych przykładów. Główną tezą jest wykazanie, że specyfika płci na poziomie zapobiegania terroryzmowi może przyczynić się do rozwoju studiów nad przemocą polityczną oraz zwiększenia umiejętności detekcyjnych i obronnych instytucji bezpieczeństwa. Włączanie kobiet w programy prewencyjne, zwłaszcza na poziomie lokalnym, jest kluczem do usprawnienia mechanizmu rozpoznania podatności na fascynację skrajnymi ideologiami i przemocą.

THE ROLE OF WOMEN IN COUNTERING RADICALISATION LEADING TO VIOLENT EXTREMISM OR TERRORISM

Abstract

Women have been present in extremist and terrorist groups and have held important functions in their structures. Hence, their importance should be reflected in the development of effective anti-terrorist campaigns. The paper analyzes the role of women in the process of de-radicalization of opinions and behaviours leading to brutal extremism and terrorism, referring to selected examples. The main thesis is to demonstrate that gender specificity at the level of counter-terrorism can contribute to the development of studies on political violence and to the enhancement of detection and defensive skills of the security institutions. Involving women in prevention programs, especially at a local level, is the key element to improve the mechanism for recognizing vulnerability to fascination with extreme ideologies and violence.

Bibliografia:

Artykuły i opracowania:

- A. Alexander, *Cruel Intentions: Female Jihadist in America*, Washington DC, November 2016, www.cchs.gwu.edu/program-extremism, 03.09.2017.
- M. Bloom, *Bombshell: Women and Terrorism*, Philadelphia 2011.
- R. G. Cragin, S. A. Daly, *Women as Terrorists: Mothers, Recruiters and Martyrs*, Santa Barbara, Denver, Oxford 2009.
- The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. Profiles, Threats & Policies*, ICCT, The Hague, April 2016.
- A. Gasztold, *A Feminist Approach to Security Studies*, [w:] „Przegląd Politologiczny” 2017, nr 3, s. 179-189.
- M. Glaser, *Disengagement and Deradicalization Work with Girls and Young Women - Experiences from Germany*, [w:] M. Köttig, R. Bitzan, A. Petö (red.), *Gender and Far Right Politics in Europe*, Houndmills, New York 2017, s. 337-349.
- C. Enloe, *Globalization & Militarism: Feminists Make the Link*, Lanham 2007.
- D. Koehler, *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*, New York 2017.
- J. Horgan, *Fully Operational? The Ongoing Challenges of Terrorist Risk Reduction Programs*, [w:] „E-International Relation” (online) z dn. 29.07.2013.
- W. Koomen, J. Pligt van der, *The Psychology of Radicalisation and Terrorism*, London, New York 2016.
- K. Liedel, P. Piasecka (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne. Świadomość społeczna i edukacyjna*, Warszawa 2017.
- S. Mahan, P. L. Griset, *Terrorism in Perspective*, Thousand Oaks 2008.
- M. Muskała, *Diagnoza nieprzystosowania społecznego nieletnich w Anglii i Walii*, [w:] „Probacja” 2014, nr II, s. 73-88.
- C. D. Ness (red.), *Female Terrorism and Militancy. Agency, Utility and Organization*, New York, London 2008.
- V. S. Peterson, A. S. Runyan, *Global Gender Issues*, wyd. 2, Boulder 1999.
- A. Salman, *Green Houses for Terrorism: Measuring the Impact of Gender Equality Attitudes and Outcomes as Deterrents of Terrorism*, [w:] „International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice”, vol. 39, issue 4, March 2015, s. 281-306.
- E. Schlaffer, U. Kroppinning, *Mothers Against Terror*, [w:] „Per Concordiam” 2015, vol. 6, issue 4, s. 19-25.
- A. Silke (red.), *The psychology of Counter-Terrorism*, New York, London 2011.
- A. P. Schmid, *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: a Conceptual Discussion and Literature Review*, [w:] „ICCT Research Paper”, The Hague, March 2013.
- H. Weilnböck, *A Better Way to Counter Violent Extremism and Terrorism*, [w:] „Per Concordiam” 2015, vol. 6, issue 4, s. 7-11.
- WomEx, *Aspects of Gender in the Right Wing Extremism and Terrorism. Guidelines for Specific Sectors of Prevention and Intervention*, Berlin 2015.

- A. Zięba, *Płeć terroryzmu*, [w:] Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon” 2016, nr 20, s. 25-49.
- A. Zięba, *Problem udziału kobiet w organizacjach terrorystycznych*, [w:] P. de la Fuente, W. Gizicki, C. Taracha (red.), *Terroryzm wczoraj i dziś. Wybrane problemy*, Lublin 2015, s. 49-65.

Strony internetowe:

<http://hdr.undp.org/>

<http://www.securitycouncilreport.org/>

<http://www.stop-djihadisme.gouv.fr/>

<http://www.un.org/>

<http://www.women-without-borders.org/>

<http://www.violence-prevention-network.de/>

<https://www.dhs.gov/>

<https://english.nctv.nl/>

<https://www.gov.uk/>

<https://www.icct.nl/>

